

УДК 94(477:497.2)''1918/1920''

І. Є. Петренко

ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ УРЯДІВ УНР НА БАЛКАНАХ НА ПРИКЛАДІ ВІДНОСИН З БОЛГАРСЬКИМ ЦАРСТВОМ (1918–1920 рр.)

У статті йдеться про розвиток політико-дипломатичних відносин між урядами Української Народної Республіки і Болгарії в період з грудня 1918 по грудень 1920 років. Характеризується становище українського посольства в Болгарії, його фінансово-матеріальне і кадрове забезпечення. Аналізується внутрішньополітична ситуація в Болгарії та військово-політичне становище на міжнародній арені в означений період, а також їх вплив на українсько-болгарські міждержавні зв'язки, насамперед у дипломатичній та культурно-інформаційній сферах. Автором робиться спроба показати значення цих відносин для зміцнення молодого Українського державності та подальшого утвердження України на світовій політичній арені.

Ключові слова: політико-дипломатичні відносини, дипломатія, зовнішня політика, Українська Народна Республіка, Болгарія, Балкани, чорноморський регіон.

За нетривалий час перебування при владі в Україні Української Центральної Ради та урядів гетьмана Павла Скоропадського вдалося, шляхом активної міжнародно-політичної діяльності, визначити ключові напрямки української зовнішньої політики. Одним із таких пріоритетних напрямків був Чорноморський регіон, держави і державні утворення якого мали для України важливе політико-дипломатичне і торгово-економічне значення. Особливий інтерес для офіційного Києва становили зв'язки з Болгарським царством, політичне керівництво якого з прихильністю зустріло появу на північних берегах Чорного моря молодого Українського держави замість імперіалістичної Росії.

Підвалини українсько-болгарських міждержавних відносин вперше було закладено під час Брестської мирної конференції, коли Українська Народна Республіка підписала мирний договір з державами Четверного союзу, серед яких була і Болгарія. Також між українською і болгарською делегаціями 12 лютого 1918 року було підписано окрему угоду, в якій зазначалося, що обидві держави "згодились негайно унормувати встановлення публічних і приватно-правових відносин... щодо відміни воєнно-полонених і інтернованих цивільних осіб, щодо питання про амністію, яка повинна бути дана з приводу укладення мира і щодо питання про кораблі, які попалися у владу ворогів..."

Подальшого розвитку і поглиблення політико-дипломатичні відносини між Києвом і Софією отримали за час правління гетьмана Павла Скоропадського, адміністрація якого розглядала Болгарію як свого ключового партнера в басейні Чорного моря. У цьому контексті не стала виключенням і відновлена 14 грудня 1918 року Українська Народна Республіка, уряд якої продовжив послідовну політику попередніх режимів відносно Болгарського царства і балкансько-чорноморського регіону загалом.

В українській історичній науці проблема двосторонніх відносин України і Болгарії в роки української національно-демократичної революції 1917-1920 років є мало дослідженою. Зокрема зазначеної теми у різний час торкалися такі вітчизняні дослідники як Д.Дорошенко [1], В.Трембіцький [2], М.Королишин [3], Г.Зленко [4], І.Манасієва [5], В.Павленко [6; 7].

Автор у статті прагне розглянути та проаналізувати процес розвитку політико-дипломатичних відносин Української Держави із Болгарським царством, а також показати їх значення для міжнародного утвердження Української Народної Республіки в 1918-1920 роках.

14 грудня 1918 року під тиском військ Директорії режим гетьмана П.Скоропадського впав, а сам гетьман рятувався втечею, знайшовши порятунком в посольстві Туреччини в Києві. Того ж дня було проголошено відновлення Української Народної Республіки. Зі зреченням гетьмана Павла Скоропадського і початком в січні 1919 року Другої українсько-радянської війни більшість іноземних дипломатів покинули Україну, у тому числі й посол Болгарії Іван Шишманов. У січні 1919 року Іван Шишманов виїхав з Києва, перебравшись зі своїм посольством до Одеси. Як видно зі щоденника болгарського посла до Софії він прибув 26 березня 1919 року й тим самим завершив свій майже річний період роботи в Україні, який фактично розпочався з квітня 1918 року.

Початок роботи в січні 1919 року Паризької мирної конференції був можливістю для української дипломатії спробувати поборотися за визнання європейською спільнотою української державності. Зважаючи на цю обставину в січні 1919 року посол України в Болгарії Олександр Шульгін доручив управління посольством своєму раднику Ф.Шульзі, а сам від'їхав до Парижу, де очолив українську делегацію на мирних переговорах.

Поразка Болгарії в світовій війні, втрата нею значних територій і політико-економічної ваги в Балканському регіоні, а також початок довготривалої громадянської війни і нестабільності в Україні призвели до втрати болгарським урядом будь-якого інтересу до українських справ. Окрім того, болгарська громадськість, не дивлячись на те, що в її середовищі були палкі прихильники України, в основній своїй масі співчувала російській справі, вболіваючи за перемогу Добровольчої армії.

Як згадував вже на еміграції член українського посольства в Болгарії Юліан Налісник: "Офіційна наша праця після розвалу Центральних держав та від'їзду від нас нашого посла Ол. Шульгіна майже цілком завмерла. Правда, видавалось ще часом якийсь паспорт на виїзд до України, або яку візу на чужий паспорт, але таких інтересів було в нас щораз менше" [8, с. 165].

Не зважаючи на ці прикрі обставини, українське посольство й надалі продовжувало свою роботу в Софії, намагаючись всіма можливими силами відстояти українську справу на Балканах. Основну свою діяльність українське посольство в Болгарії зосередило на поширенні інформаційно-пропагандистських матеріалів про Україну, її історію та тодішнє військово-політичне становище.

У 1919 році посольство почало видавати на болгарській мові неперіодичний журнал "Українське Слово". Метою цього часопису було познайомити болгарську спільноту з життям України та її історією і культурою. Як згадував Ю.Налисник: "Майже в кожному числі подавали ми огляд найновіших подій, зв'язаних з Україною, огляд заграничної преси про наші справи, друкували ми ноти, які наша мирова делегація вносила на мировій конференції, та ноти, якими обмінялись французький та великобритійський послы з головою ради міністрів УНР у грудні 1917 року" [8, с. 166]. З жовтня 1919 по червень 1920 року посольство видавало болгарською мовою двотижневик під назвою "Українско-Болгарски Перегляд". Зміст цього двотижневика був значно ширшим від змісту "Українського Слова", але мав таку ж мету. В червні 1920 року видання двотижневика припинилося через недостатність коштів і нових інформаційних надходжень з України.

У зв'язку зі втратою українським посольством у Болгарії своєї міжнародно-політичної ваги контроль за його діяльністю відповідно до наказу керуючого справами МЗС УНР А.Лівицького покладался на тодішнього новопризначеного очільника українського посольства у Туреччині О.Лотоцького. Так, у листі А.Лівицького до О.Лотоцького зазначалося, що "...МЗС...доручає Вам ознайомитися з справами Посольства УНР в Болгарії і, на случай, коли визнаете се потрібним, ужити відповідних заходів (розпоряджень) щодо діяльності і складу згаданого посольства, а також увійти в безпосереднє порозуміння з урядом Болгарії" [9, арк. 33].

До вересня 1919 року справами посольства керував його радник Федір Шульга. У липні 1919 року йому вдалося виїхати у відрядження до Стамбула де він встановив зв'язок з О.Лотоцьким і отримав від нього подальші директиви для керівництва українським посольством у Болгарії. До Софії Ф.Шульга повернувся наприкінці серпня 1919 року. В цей час серед співробітників посольства назріло невдоволення діяльністю свого керівника, і насамперед у фінансовій сфері. У зв'язку з цим працівники посольства 28 серпня 1919 року подали Ф.Шульзі колективну заяву в якій говорилося: "Не згоджуючись з Вашою Дипломатичною діяльністю в Болгарії, а також рахуючи недопустимими для офіційної особи де-які Ваші особисті поступки, ми низше підписані заявляємо, що находимо неможливим надалі працювати в Посольстві разом з Вами" [10, арк. 6]. У такій ситуації 6 вересня 1919 року Ф.Шульга склав з себе повноваження керуючого українським посольством в Болгарії, передавши їх старшому секретарю Василю Драгомирецькому.

З вересня 1919 року склад посольства УНР в Болгарії мав такий штат: тимчасово керуючим посольством був В.Драгомирецький, посади молодших секретарів посідали П.Сікора та Д.Шелудько, обов'язки перекладача виконував Й.Додул, а функції молодших урядовців – Ю.Налисник та М.Лаврик [11, арк. 10].

Загалом праця в посольстві була розділена наступним чином: П.Сікорі було доручено біжуча переписка посольства, справи військовополонених і біженців, а також відання бухгалтерією. Допомогати йому в бухгалтерських справах було доручено М.Лаврику. Д.Шелудько мав займатися справами преси та інформаційно-пропагандистською діяльністю. На Й.Додула покладалась функція перекладу документів і біжучих листів, а також вирішення консульських справи та різних доручень. І на кінець, реєстратура і господарська частина посольства були передані у розпорядження Ю.Налисника [11, арк. 10].

З кінця 1919 – упродовж 1920 року українське посольство в Софії перебувало у вкрай складному матеріально-фінансовому становищі. Наприкінці 1919 року болгарський уряд фактично перестав офіційно визнавати українське посольство. Так, новий болгарський міністр закордонних справ Михайло Маджаров під час особистої зустрічі з Василем Драгомирецьким радив йому "...сидіти тихо та навіть не зноситись з міністерством офіційно" [12, с. 121]. Також МЗС Болгарії було видано спеціальне комюніке в якому наголошувалося, що українського посольства в Болгарії немає, а є лише група приватних людей. Зі сторони французької окупаційної влади (Болгарія входила в сферу французької окупації) українському посольству було заявлено, що французька влада не може визнати його як офіційне дипломатичне представництво, оскільки не визнає існування України як незалежної держави. Було заборонено будь-яким шляхом, чи то за допомогою дипкур'єра, чи поштово-телеграфним зв'язком, мати контакти з українським урядом і його представниками за кордоном [12, с. 121]. Після таких дій болгарської і французької сторін українська амбада у Болгарії опинилася на нелегальному становищі.

Однак, не зважаючи на прикрі обставини, працівники посольства й надалі продовжували свою роботу по мірі власних сил. Тривалий час від українського уряду не надходило жодних інструкцій і наказів, не говорячи вже про грошове забезпечення. Доходило навіть до того, що членам посольства бракувало грошей навіть на першочергові потреби – їжу, одяг та канцелярське обладнання. У такій складній ситуації з середини 1920 року працювати в посольстві залишилося лише три чоловіки: його керуючий В.Драгомирецький та два молодші урядовці М.Лаврик та Ю.Налисник.

Наприкінці 1920 року, у зв'язку з поразкою Директорії в боротьбі з більшовиками і переходом її на екзильне становище, а також за відсутності фінансового забезпечення, міністерством закордонних справ УНР було вирішено припинити діяльність свого посольства в Болгарії з 1 грудня 1920 року [13, арк. 12]. На ліквідацію посольства і його боргів у листопаді 1920 року МЗС було виділено 110595 болгарських левів. З них, за останні місяці роботи, М.Лаврику було виплачено 16000 левів, Ю.Налиснику – 12000 левів, а керуючому посольством В.Драгомирецькому – 81900 левів.

Таким чином, не дивлячись на складну внутрішньополітичну ситуацію в Україні в 1918-1920 роках та несприятливі зовнішні обставини для міжнародної діяльності урядів УНР, їм все ж вдалося підтримати і в певних моментах розвинути політико-дипломатичний успіх Центральної Ради і Української Держави гетьмана П.Скоропадського в балкансько-чорноморському регіоні і насамперед в Болгарії.

Джерела та література

1. Дорошенко Д. Історія України, 1917 – 1923 / Д. Дорошенко. – К.: Темпора, 2002. – Т. 2. – С. 352.
2. Трембіцький В. Україна й Болгарія в 1918-1921 роках / В. Трембіцький // Новий літопис. – Вінніпег, 1965. – № 14. – С. 71-78.; № 15. – С. 9-27; № 16. – С. 24-29.
3. Королишин М. Україна й Болгарія 1918 р. й тепер / М.Королишин // У 60-річчя відновлення гетьманської Української Держави 29 квітня Р. Б. 1918. – Торонто: Батьківщина. – 1978. – С. 60-61.
4. Зленко Г. При кому був послом міністр: [про історика І.Д.Шишманова, посла Болгарії при Центральній Раді] / Г.Зленко // Книжник. – 1993. – № 1. – С. 10-11.
5. Манасієва І. Болгарія та Українська Народна Республіка на Брест-Литовській мирній конференції: відстоювання національних інтересів / І.Манасієва // Дриновський збірник. – 2011. – Т.4. – С. 230-238.
6. Павленко В. Дипломатична місія Української Народної Республіки в Болгарії (1918-1920) / В.Павленко // Український історичний журнал. – 1992. – №12. – С. 18-32.
7. Павленко В. Діяльність болгарської дипломатичної місії в Україні (1918-1919) / В.Павленко // Проблеми слов'янства. – 1993. – Вип. 45. – С. 3-14.
8. Налісник Ю. Перше посольство української держави в Болгарії (Спогади зперед 20-ти років) / Ю.Налісник // Червона калина: іст. календар-альманах на 1939 рік. – Львів, 1938. – Т. 18. – С. 164-168.
9. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 97.
10. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 22.
11. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 160.
12. Лотоцький О. В Царгороді / О. Лотоцький. – Варшава, 1939. – 176 с.
13. ЦДАВО України. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 257.

Петренко І. Е. Політико-дипломатическая деятельность правительств УНР на Балканах на примере отношений с Болгарским царством (1918-1920 гг.)

В статье идет речь о развитии политико-дипломатических отношений между правительствами Украинской Народной Республик и Болгарии в период с декабря 1918 по декабрь 1920. Характеризуется положение украинского посольства в Болгарии, его финансово-материальное и кадровое обеспечение. Анализируется внутривластическая ситуация в Болгарии и военно-политическое положение на международной арене в указанный период, а также их влияние на украинско-болгарские межгосударственные связи, прежде всего в дипломатической и культурно-информационной сферах. Автором делается попытка показать значение этих отношений для укрепления молодой украинской государственности и дальнейшего утверждения Украины на мировой политической арене.

Ключевые слова: политико-дипломатические отношения, дипломатия, внешняя политика, Украинская Народная Республика, Болгария, Балканы, черноморский регион.

Petrenko I. E. Political and diplomatic activity of UNR governments on the Balkans on an example of relations with the Bulgarian Kingdom (1918-1920)

The article tells about the development of the political-diplomatic relations between the Ukrainian People's Republic and Bulgaria during the period since December 1918 to December 1920. The position of the Ukrainian Embassy in Bulgaria, its financial, material and personnel support are characterized. The political situation in Bulgaria and the military-political situation in the international arena in designated period are analyzed. Its influence on the Ukrainian-Bulgarian intergovernmental relations, especially in diplomatic, cultural and information fields are investigated. The author attempts to show the importance of these relations for strengthening the young Ukrainian state and for the further approval of Ukraine on the international political arena.

Keywords: political-diplomatic relations, diplomacy, foreign policy, Ukrainian People's Republic, Bulgaria, the Balkans, the Black Sea region.

УДК 94(477)329:366.632

А. М. Магурчак

ПИТАННЯ УНДО У СВІТЛІ ЛИСТУВАННЯ АНДРІЯ ЖУКА І РОМАНА ПЕРФЕЦЬКОГО ПРОТЯГОМ 1925–1926 рр.

Публікація присвячена епістолярію між Андрієм Жуком і Романом Перфецьким, в якому висвітлюється ставлення до українського національно-демократичного об'єднання протягом 1925-1926 рр. Проаналізовані статі А. Жука, опубліковані в "Українському прапорі", в яких розглядалась політична ситуація в Галичині у контексті взаємин з УНДО. Показана еволюція поглядів А. Жука на УНДО – від сприйняття до розчарування. Використані архівні матеріали з канадського особового фонду А. Жука.

Ключові слова: Андрій Жук, Роман Перфецький, УНДО, закордонний центр, "Український прапор", Галичина.

Після поразки визвольних змагань ЗУНР значна частина провідних її діячів опинилась на еміграції і зокрема Євген Петрушевич, який у Берліні утворив так званий закордонний політичний центр західноукраїнської еміграції. В іншому українському еміграційному осередку, а саме у Відні проводив активну діяльність Андрій Жук (1880-1968), який, народившись на Полтавщині, у 27 років змушений був емігрувати до Галичини, де брав активну участь у суспільно-політичному житті краю. З початком Першої світової війни переїжджає до Відня, де перебував до 1930 р., і входить до Президії Союзу визволення України. Серед представників закордонного політичного центру яскраво виділялась постать Р. Перфецького (1880-1944) – українського громадсько-політичного діяча Галичини, члена секретаріату ЗУНР, заступника